

ks. prof. dr hab. Wojciech CICHOSZ

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Dziekan Wydziału Teologicznego

Kierownik Katedry Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego

e-mail: cichosz@umk.pl

ORCID 0000-0003-0839-2179

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Arkadiusza Guza

Wypełniając uchwałę Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 27.03.2023 r., przekazaną przez Dziekana Wydziału Teologicznego ks. prof. dra hab. Piotra Tomasika pismem z dnia 27 marca 2023 r. – po zapoznaniu się z przedstawioną do oceny dysertacją doktorską ks. Arkadiusza Guza na temat: „Recepcja nauki Kościoła o prawie do życia u młodzieży Powiatu Kartuskiego” napisaną pod kierunkiem ks. prof. UKSW dra hab. Jarosława Babińskiego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Warszawa 2023, ss. 188) – **jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim** określone w *Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 574). Wobec powyższego przedkładam wniosek Radzie Dyscypliny Nauk Teologicznych UKSW w Warszawie o dopuszczenie ks. mgra lic. Arkadiusza Guza do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Uzasadnienie:

Sformułowane powyżej przekonanie uzasadniam w czterech zasadniczych częściach:

1. Struktura i strona formalna pracy
2. Ocena warstwy merytorycznej
3. Metodologia dysertacji
4. Edycja rozprawy doktorskiej
5. Wniosek końcowy

Człowiek potrzebuje stałych odniesień i wzorców. W świecie postępu i technicyzacji nakazy moralne wynikające z praktykowanej religii dla młodego człowieka wydają się coraz częściej anachronizmem i abstrakcją. Zwłaszcza w kulturze ponowoczesnej z jej postmodernistycznym dyskursem filozoficznym zasadne i potrzebne są pytania, które jako cel badań postawił ks. Arkadiusz Guz: *Jak współczesna młodzież rozumie pojęcie godności osoby ludzkiej oraz czy treści zawarte w nauczaniu Kościoła znajdują swoje odzwierciedlenie w postawach młodych ludzi względem nienaruszalności życia ludzkiego*. Tematyka ta często pojawia się w wypowiedziach papieży, teologów, podejmowana jest na lekcjach religii w ramach obowiązujących w szkole programów nauczania, jak również podczas katechezy parafialnej skierowanej do starszej młodzieży.

Z pozycji czytelnika (nie recenzenta!) jestem wdzięczny zarówno ks. Arkadiuszowi Guzowi, autorowi rozprawy, jak i jego Promotorowi – ks. prof. Jarosławowi Babińskiemu, za przeprowadzenie kompetentnych i przekonujących badań odnośnie postaw młodzieży względem problemu zawartego w tytule rozprawy. Chcę na początku pogratulować dobrze przygotowanego teoretyczno-badawczego wykładu, a następnie sondażowego badania młodzieży w kwestii jej stosunku do wartości życia ludzkiego. Bez wątpienia należy pogratulować profesjonalnego podejścia do pracy badawczej, o czym świadczy zarówno współpraca z uznanymi badaczami w trakcie opracowywania ankiety, jak i skorzystanie z pomocy profesjonalnych podmiotów w przeprowadzeniu tego typu dociekań.

Ks. Arkadiusz Guz nie ogranicza się w swoich analizach jedynie do sfery deskrypcyjnej (opisowej) czy predyktywnej (przewidującej przebieg zjawisk i procesów), ale wkracza w paradygmat eksplanacyjny, kiedy to stara się poznać, zrozumieć i wyjaśnić związki między „teorią” i „praktyką” w kwestii postaw względem powinności poszanowania życia od jego początku do naturalnej śmierci. Stąd najpierw dokonuje prezentacji ewolucji współczesnego szeroko rozumianego opowiadania się za życiem, ze szczególnym uwzględnieniem tych treści, które adresowane są do młodzieży szkół średnich. Na koniec poddaje weryfikacji wnioski wynikające z teoretycznej części badań z odpowiedziami ankiety, którą przedstawił uczniom szkół średnich i technikalnych powiatu kartuskiego. Niewątpliwą zaletą recenzowanej pracy jest analiza, która pokazuje stosunek młodzieży do badanego problemu oraz wnioski do dalszej pracy katechetycznej i pastoralnej. Dobrze się stało, że w podejmowanych badaniach Doktorant wskazuje potrzebę uwzględniania troski nie tylko o rozwój i pogłębienie wiedzy religijnej, ale i kształtowanie osoby ludzkiej w wymiarze jej stosunku do życia.

Jestem przekonany, że praca z powodzeniem mogłaby ukazać się drukiem i stanowić materiał źródłowy i odniesienie dla kolejnych analiz, stąd przy jej ocenie będę wymagający. Przystępując do recenzji dysertacji, najpierw wypowiem się na temat jej struktury, a następnie przejdę do zagadnień merytorycznych, by na koniec odnieść się do metodologii i jakości edycyjnej rozprawy.

1. Struktura pracy

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Arkadiusza Guza liczy 188 stron. Struktura pracy jest spójna, podział na rozdziały uporządkowany, logiczny, przejrzysty i wykazuje cechy naukowości. Całość dysertacji tworzą cztery rozdziały, zatytułowane kolejno: „Teologiczno-filozoficzne korzenie godności człowieka” (s. 12-38); „Człowiek podmiotem praw” (39-67);

„Ochrona życia poczętego w nauczaniu Episkopatu Polski i polskiej katechezie” (68-104); „Prawo do życia w rozumieniu młodzieży Powiatu Kartuskiego” (s. 105-161). Ponadto, w pracy zamieszczono: „Spis treści” (s. 3-4); „Wstęp” (s. 5-11) oraz „Zakończenie” (s. 162-167); a także „Bibliografię” (s. 168-182) i „Spis tabel i wykresów” (s. 183-186). Całości dysertacji dopełnia streszczenie w języku angielskim („Summary”) (s. 187-188). Wymienione elementy tworzące korpus pracy są poprawne (tytuły, podtytuły, ich numeracja i oznaczenie stroną).

We wstępie ks. Arkadiusz Guz najpierw dokonał wprowadzenia, a następnie uzasadnił wybór tematu. Stwierdził, że pytanie o recepcję nauczania Kościoła we współczesnym świecie, społeczeństwach czy grupach społecznych odnośnie prawa człowieka do życia od poczęcia do naturalnej śmierci jest zagadnieniem interesującym i potrzebnym. Sformułowany tym samym główny problem badawczy postanowił zrealizować odnosząc analizy teoretyczne, oparte na pracy z literaturą dotyczącą tego zagadnienia, do wypowiedzi młodzieży. Badaną populację stanowią uczniowie szkół średnich i szkół o profilu technicznym, w wieku 16-20 lat (średnia wieku to 18,41), uczęszczający na lekcje religii. Badanie zostało przeprowadzone w wybranych szkołach pięciu miejscowości powiatu kartuskiego, w województwie pomorskim. Ks. Arkadiusz Guz poprawnie dokonał ogólnej charakterystyki struktury pracy (rozdziały i ich tematyka), uzasadnił też dobór populacji (grupy) objętej badaniem oraz wymienił podmioty współuczestniczące w przygotowaniu i opracowaniu ankiety.

Doktorant wskazał na interdyscyplinarny charakter prowadzonych badań, zarówno pod względem obszaru, jak i metodologii. Omawiana problematyka dotyczy bowiem takich dziedzin nauki, jak: prawo, filozofia, teologia i socjologia. Interdyscyplinarny charakter pracy należy uznać za jej niewątpliwy walor. Określił również metodologię pracy. Niestety, we wstępie zabrakło wskazania wprost na wykorzystaną w opracowaniu tematu literaturę, choć zostały przywołane Biblia i nauczanie Kościoła, a także normy prawa, w tym promująca ochronę zdrowia i życia ludzkiego Europejska Konwencja Bioetyczna czy Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. W analizach uwzględnione zostały ponadto programy nauczania wydawnictwa WAM z Krakowa, jednak we wstępie pozostają one jedynie w domyśle.

2. Ocena warstwy merytorycznej

Istotą pracy badawczej podjętej przez ks. Arkadiusza Guza jest pytanie o recepcję przez młodzież nauczania Kościoła w kwestii prawa człowieka do życia – od jego poczęcia do naturalnej śmierci. Doktorant prawidłowo formułuje pytanie o możliwość określenia kryte-

riów uniwersalnych, które sprzyjałyby rozwiązywaniu „najważniejszych i najbardziej kontrowersyjnych zagadnień bioetycznych, do których należą m.in.: aborcja, eutanazja, klonowanie i badania na embrionalnych komórkach macierzystych” (s. 6). Analizy teoretyczne postanowił skonfrontować z praktyką, czego plonem jest rozdział czwarty, w którym postawił pytanie o to, jak współczesna młodzież, której reprezentantem są uczniowie szkół powiatu kartuskiego, rozumie pojęcie godności osoby ludzkiej i czy treści zawarte w nauczaniu Kościoła znajdują swoje odzwierciedlenie w jej postawach etycznych. Poszukiwania badawcze ks. Arkadiusza Guza miały na celu wykazanie zakresu korelatywności pomiędzy deklarowaną wiarą a poglądami w kwestii godności osoby ludzkiej.

Współczesne ideologie, które podważają wielowiekowe reguły wyznaczające to co moralne i dobre wywołują rozchwianie światopoglądowe i negują tradycyjne wartości. Jak słusznie zauważa ks. Arkadiusz Guz, o tym, jak przyszłe pokolenia będą postrzegały życie ludzkie, decydują stosowane pedagogie i programy wychowania młodych ludzi. Wolność, jak zauważa Doktorant w ślad za św. Tomaszem, oznacza bowiem „nie tyle swobodę samostanowienia i dokonywania wyborów, ale autoteliczność osoby” (s. 30). Nauka społeczna Kościoła przez wieki podkreślała doniosłość ludzkiej godności i wiążących się z nią praw. Doktorant dokonał w dysertacji wyczerpującej analizy tego terminu, rozpatrując go w perspektywie prawa naturalnego, wynikającego z samego istnienia człowieka, jak i prawa zdefiniowanego jurystycznie (łac. *ius* i *lex*). Drobiazgowo analizy, od czasów biblijnych po współczesność, pozwoliły przedstawić ewolucję i różnorodność prawa, odnoszącego się do człowieka, jako jednostki funkcjonującej w społeczeństwie. Umożliwiły również zaprezentowanie rozumienia godności osoby ludzkiej w perspektywie socjologicznej, psychologicznej, prawnej i religijnej.

Jak słusznie zauważa ks. Arkadiusz Guz, nie sposób zrozumieć obecnego podejścia do badanego problemu bez odniesienia do ewolucji poglądów na temat godności i praw człowieka (por. s. 13). Zwraca uwagę na wieloznaczność wywodzącego się z teologii terminu „godność człowieka”, którego semantyka zmienia się w zastanej rzeczywistości kulturowej. Wskazuje, że termin – zgodnie z aktualnym podejściem filozoficznym, warto oddzielić od pojmowania go w perspektywie kulturowej, by uniezależnić jego rozumienie od wpływu czynników o naturze światopoglądowej bądź politycznej. Nie bez konsekwencji pozostaje wykorzystywanie go przez różne nauki, pod wpływem których pojęcie to jest różnie interpretowane. Autor zwraca uwagę na ewolucję w postrzeganiu praw człowieka, jaka dokonuje się od lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy to w sferze prawa naturalnego „idea praw człowieka została powszechnie uznana za jedną z najważniejszych wartości społecznych”

(s. 54). Stanowisko Kościoła w tej kwestii, jak dowodzi ks. Arkadiusz Guz, jest stałe i niepodważalne, a źródłem i podstawową racją „uzasadniającą prawa człowieka stanowi jego przyrodzona godność” (s. 56), która wynika z faktu „posiadania przez osobę ludzką duszy pochodzącej od Boga, a nie z powodu przynależenia do wspólnoty Kościoła” (s. 58). Jako przykład kościelnego zbioru praw, który zdaniem Doktoranta najpełniej obejmuje prawa człowieka jest encyklika *Pacem in terris* św. Jana XXIII. Przywołany dokument prawo do życia i godnego poziomu egzystencji sytuuje na czele wszelkich praw. Doktorant, nie umniejszając znaczenia żadnego z dokumentów stanowiących prawo międzynarodowe, w tym *Deklarację praw człowieka*, wskazuje na doniosłość osiągnięć Soboru Watykańskiego II, a także nauczania św. Jana Pawła II, który w transcendentnej godności dostrzegał „wyznacznik absolutnej i integralnej koncepcji” (s. 59) praw przynależnych człowiekowi. Wnikliwa analiza ewoluowania poglądów na temat godności osoby ludzkiej i jej praw umożliwia sformułowanie przez ks. Arkadiusza Guza wniosku, że nie można twierdzić, jakoby społeczna nauka Kościoła nie nadążała za dokonującymi się w świecie zmianami i odstawała od zmieniającej się rzeczywistości. Istotą jej niezmiennego stosunku do definiowania początku i końca życia jest bowiem jej aksjologia.

Również Episkopat Polski konsekwentnie stoi na stanowisku, że każda istota ludzka ma prawo do życia. Wnikliwie analizując okres po przemianach społeczno-politycznych 1989 roku w Polsce ks. Arkadiusz Guz precyzyjnie porządkuje kolejne etapy dyskusji społecznych nad prawną ochroną dzieci nienarodzonych. Toczące się polemiki na temat początku i końca życia pokazują coraz wyraźniejszą polaryzację społecznych postaw odnośnie determinant je określających, jak również stosowanej terminologii („dziecko poczęte” – „płód”; „życie poczęte” – „życie w fazie prenatalnej”). Mimo różnorodności stanowisk i naukowych interpretacji, Kościół stanowczo stoi na stanowisku, że życie ludzkie ma swój początek w chwili poczęcia. Doktorant słusznie i przekonująco dowodzi tej prawdy analizując m.in. Nowy Testament, Torę i Talmud, jak również nauczanie Kościoła i polskich biskupów.

Na uwagę zasługuje niewątpliwie odwołanie do Platona, którego wnioski przytacza ks. Arkadiusz Guz, dokonując rozróżnienia między prawem naturalnym a prawem stanowionym, „z których pierwsze jest prawem wiecznym i niezmiennym, drugie zaś pozostaje jedynie bezwartościową, przygodną konwencją” (s. 85), pierwsze jest konieczne, natomiast drugie – w myśl Antyfronta – wprowadzane przez ludzi (86). Poddając analizie rozumienie prawa od czasów starożytnych zauważa, że jurydycznych źródeł ochrony życia należy doszukiwać się już u sofistów. Niezwykle ciekawa podróż przez kolejne okresy historyczne i rozważania

filozoficzne prowadzi do wspólnego wniosku, że prawo stanowione (ludzkie) zawsze pozostaje mniej doskonałe, niż niezmienne prawo naturalne, ściśle związane z prawem Boskim.

Ważnym wnioskiem, wyartykułowanym przez Doktoranta jest przekonanie, że prawo może być przestrzegane wówczas, gdy społeczeństwo zostanie właściwie wyedukowane. Stąd tak ważna jest szkolna (lekcje religii) i parafialna katechizacja młodzieży w kwestii szacunku względem prawa do życia. Treści te, na co zwraca uwagę ks. Arkadiusz Guz, są obecne w szkolnych programach nauczania obowiązujących w polskiej szkole. Doktorant poddając je analizie wskazuje, że treści dotyczące rozumienia prawa naturalnego, terminologii wiążącej się z ludzką prokreacją – stosownie do wieku uczniów – są obecne zarówno w programach nauczania, jak i w podręcznikach do religii.

Nie sposób nie zgodzić się z opinią, że współczesna młodzież jest poddawana licznym bodźcom oddziałującym na jej stosunek do ważnych kwestii, w tym szacunku dla życia ludzkiego. To prawda, że młody człowiek jest poddawany nieustannej presji. W natłoku poglądów, różnych systemów wartości i generujących je mediów (w tym niezwykle popularnego wśród młodych Internetu) trudno jest jej określić, co dobre, a co złe. Stąd tak ważne jest uformowanie młodego pokolenia, które rozumie wagę stałego i niezmiennego prawa Bożego w kwestii Bożego daru życia i ludzkiej godności.

Należy z uznaniem odnieść się do części praktycznej, w której Doktorant najpierw prezentuje ogólne informacje dotyczące metody i sposobu przeprowadzenia ankiety, a następnie dokonuje charakterystyki badanej grupy osób. Uzyskane dane poddaje analizie rozkładów odpowiedzi oraz badanych zależności, by na tej podstawie sformułować wnioski odnośnie reprezentowanych postaw. W tej części w sposób rzeczowy i potwierdzający naukowy charakter opracowania ks. Arkadiusz Guz odnosi się do kwestii postrzegania prawa do życia i stosunku młodych osób do prawa do nieograniczonego dysponowania własnym ciałem. Doktorant dostrzega też potrzebę kontynuowania badań, które umożliwiłyby określenie stosunku do omawianych kwestii w populacji badanych np. w dużych miastach, a także w perspektywie demonstracji kobiet z roku 2020 czy popandemicznych zmian w postawach młodzieży.

Należy zgodzić się z Doktorantem, że niepokoi fakt opowiadania się coraz częściej za własną wygodą i prawem do wyboru tego, co wydaje się słuszne dla jednostki, a nie tego, co stanowi Bóg. Autor podkreśla, że szkolne nauczanie religii skutecznie przekazuje wiedzę, jednak o wiele trudniejsze „jest wypracowanie postawy broniącej godności osoby” (s. 167). Z pozycji recenzenta muszę w tym miejscu stwierdzić, że o ile wyraźnie zostało zaprezentowane stanowisko Kościoła w kwestii prawa do życia i postawy młodzieży powiatu

kartuskiego, to zabrakło mi propozycji, jak można skutecznie wpływać na jej postawy. W pełni zgadzam się z przekonaniem Doktoranta, że „najbardziej podatnym gruntem jest człowiek deklarujący swoją wiarę” (s. 167).

Na zakończenie tej części recenzji trzeba wyraźnie powiedzieć, że mamy do czynienia z bogatą źródłowo i merytorycznie pracą poświęconą zagadnieniu prawa do życia. Doktorant ks. Arkadiusz Guz w dojrzały sposób pokazuje, jak odpowiedzialne zadanie spoczywa na rodzicach i Kościele. Tytułowa kategoria recepcji nauki Kościoła o prawie do życia eksplikowana na podstawie wybranej (badanej) grupy młodzieży to jedynie pretekst do wdania się w diachroniczną i synchroniczną warstwę poznawczą. Autor wykazuje interdyscyplinarność podjętego tematu i drobiazgowo analizuje zarówno nauczanie Kościoła, jak i teksty z zakresu teologii, filozofii oraz socjologii, by wykazać ich przydatność w kształtowaniu postaw przyjaznych życiu od jego poczęcia do naturalnej śmierci.

3. Metodologia dysertacji

W ocenie metodologicznej dysertacja ks. Arkadiusza Guza w całości prezentuje się jako przemyślana i właściwie zaplanowana. Doktorant w opracowaniu tytułowych kategorii posłużył się kilkoma metodami: w części teoretycznej posiłkował się metodą analityczno-syntetyczną, z elementami metody porównawczej i historycznej. W części dotyczącej badań na grupie młodzieży skorzystał z metod charakterystycznych dla badań socjologicznych: statystycznej i porównawczej. Dobór metod umożliwił konsekwentne poszukiwanie odpowiedzi na wyraźnie postawiony problem badawczy.

Na pochwałę zasługuje troska ks. Arkadiusza Guza o to, by młodzież potrafiła zrozumieć istotę godności człowieka i prawa do życia od chwili poczęcia do naturalnej śmierci. Z uwagą i zaniepokojeniem dostrzega wpływ trendów społecznych na zmianę postaw młodzieży względem prawa do życia. Doktorant umiejętnie i zrozumiale formułuje myśli, które są czytelne i łatwe w odbiorze. Ostatnia część pracy, sondaż, została przygotowana w sposób planowy i konsekwentny, a formułowane wnioski są czytelne i uporządkowane.

Praca zawiera wszystkie niezbędne elementy konieczne w pracach naukowych, została zaopatrzona w poprawnie formułowane przypisy bibliograficzne i dygresyjne. Odnośniki i przypisy zostały utworzone poprawnie i zgodnie z obowiązującymi normami. Jedynie w przypadku nielicznych cytatów Doktorant nie wskazał źródła cytatu (przyp. 407; 469; 488; s. 97; 99), choć można przypuszczać, że źródło zostało wskazane na końcu zdania (akapitu). Konstrukcja poszczególnych akapitów, kolejnych punktów i rozdziałów jest poprawna,

zaopatrzone w stosowne wnioski. Kwerenda źródłowa prawidłowa. Bibliografia zawiera dokumenty Kościoła, dokumenty prawne RP, teksty klasyczne, literaturę teologiczną, literaturę prawniczą i katolicką naukę społeczną, literaturę pomocniczą oraz słowniki.

W mojej ocenie nieczytelne jest przyjęte przez Autora kryterium lub jego brak przy opracowaniu (uporządkowaniu) bibliografii. Z jednej strony widać drobiazgowy (skrupulatny) podział literatury, a z drugiej – dokumenty Kościoła zostały wyszczególnione alfabetycznie, jakby wypowiedzi papieskie czy nauczanie Soboru Watykańskiego II miały taką samą rangę jak listy czy słowo Biskupów. Nie do przyjęcia jest umiejscowienie Pisma Świętego w literaturze teologicznej pomiędzy pozycjami książkowymi. Dobrze jednak się stało, że to właśnie Pismo św. było podstawowym odniesieniem (źródłem) przy opracowaniu zagadnienia: „Biblijne źródła godności człowieka jako osoby” (s. 17-24). Rozumiem zatem, że to jedynie niefortunne niedopatrzenie i niedokładność przy składzie komputerowym.

Jako recenzent mam obowiązek zauważyć, że w polskim systemie oświaty nie funkcjonują już gimnazja (Doktorant wspomina o nich na s. 101), choć do ubiegłego roku szkolnego wykorzystywane były w polskiej oświacie programy nauczania religii z okresu, gdy one istniały. Szkoda, że ks. Arkadiusz Guz w tym miejscu nie uzupełnił treści o fakty dostępne dopiero na s. 161, kiedy to odnotowuje, że ankiety zostały przeprowadzone w roku szkolnym 2017/2018, gdy gimnazja jeszcze funkcjonowały. Z kolei użyty zwrot „zakwestionowana w okresie Oświecenia” jest zapewne jedynie wynikiem braku precyzji semiotycznej, wiadomo bowiem, że Oświecenie było epoką, która dzieli się na trzy okresy.

Podsumowując wartość przyjętej metodologii w rozprawie doktorskiej ks. Arkadiusza Guza stwierdzam, że język, którym została napisana jest poprawny i zrozumiały. Formułowane sądy są krytyczne i postulatywne. Cechuje je duża dojrzałość i wysoka kultura wypowiedzi. Imponująca jest przy tym wiedza Doktoranta na temat ewoluowania pojęcia zarówno prawa, jak i godności ludzkiej, co zapewne jest wynikiem umiejętnego stosowania krytycznej analizy tekstów. Przytaczane cytaty zostały umiejętnie dobrane i prawidłowo wkomponowane w treść dysertacji, co – raz jeszcze – czyni z Doktoranta kompetentnego znawcę tematu, swobodnie artykułującego swoją wiedzę z zakresu teologii, prawa, socjologii i filozofii.

4. Ocena edycyjnej warstwy rozprawy doktorskiej

Warstwę edycyjną rozprawy uważam za poprawną. Pojawiają się jedynie nieliczne błędy wynikające zapewne z niewystarczającej korekty końcowej. Uwaga ta dotyczy przede

wszystkim wstępu i zakończenia. W treści głównej jedynie w kilku miejscach dostrzegam błędy typograficzne, takie jak brak spacji (zwłaszcza rozdzielającej między datą a skrótem r. – np. s. 69, 71 i in.) lub przed znakami nawiasu (np. s. 22; 36; 37; 72), a także niepotrzebne w innym przypadku (np. „w pisanego” – s. 164; s. 94) lub niedostatek kropki na końcu zdania (np. s. 80; 166). Dostrzegam również kilka błędów diakrytycznych (np. s. 7, 165). W kilku przypadkach Autor nie dokonał wystarczająco uważnej korekty (np. s. 8; 76; 78; 120; 136; 163). Niepotrzebne są cudzysłowy dla cytatów przytoczonych z wykorzystaniem kursywy (s. 96). Oczywiście Kościół Katolicki pisze się wielką literą (s. 157). Warto też trzymać się zasady jednakowego zapisu nazw: np. powiat kartuski, a nie jak w pracy – raz z dużych, a raz z małych liter (oczywiście poprawna wersja – małą literą). Wymienione błędy nie wpływają jednak w sposób istotny na końcowy odbiór pracy, która stanowi wartościową, uporządkowaną i estetyczną całość.

Jeżeli Doktorant zgadza się ze sformułowanymi przez recenzenta wątpliwościami czy zastrzeżeniami, proszę jedynie o ustosunkowanie się do trzech kwestii. Jeżeli jednak nie, bardzo proszę o podjęcie dyskusji, do której z chęcią się włączę.

1. Jakie Księdza zdaniem należałoby podjąć działania w ramach nauczania religii w szkole, które mogłyby wpłynąć na zahamowanie trendów promujących nieograniczoną wolność w korzystaniu z własnego ciała?
2. Napisał Ksiądz w dysertacji, że „szkolna katecheza musi wypracować możliwość większego wpływu na postawy”. Stwierdził też, że w protestach kobiet z 2020 roku sporą grupę ich uczestników stanowiła młodzież. Co, Księdza zdaniem, spowodowało jej liczny udział, skoro, jak wynika z Księdza badań, w zdecydowanej większości rozumie czym jest aborcja i identyfikuje się z wiarą katolicką. Wiem, że protesty takie miały miejsce również w Kartuzach i Żukowie.
3. Czy znane są Księdzu inne badania w podjętej problematyce, by móc je porównać? Czy zachodzą podobne korelacje między teorią i praktyką? Może jednak uwarunkowania geograficzne i kulturowe odgrywają w tym przypadku znaczącą rolę?

5. Wniosek końcowy

Należy żywić nadzieję, że rozprawa ks. Arkadiusza Guza stanie się impulsem do podjęcia kolejnych badań, w tym rozwinięcia wątków, które sam Doktorant wskazał jako warte zbadania. Recenzowana praca stanowi cenną bazę autotelicznej wiedzy dla autorów, którzy

chcieliby zgłębić temat recepcji nauki Kościoła o prawie do życia zarówno wśród młodzieży, jak i pokoleń trzydziesto-, czterdziesto- czy pięćdziesięciolatków. Dysertacja ks. Arkadiusza Guza wnosi wiele wartościowych treści, a wykorzystane w pracy źródła i przeprowadzone analizy potwierdzają, że jej autor posiada obszerną wiedzę teologiczną, filozoficzną, prawną i socjologiczną.

Biorąc pod uwagę walory poznawcze i metodologiczne przedłożonej przez Doktoranta do recenzji rozprawy pt. „Recepcja nauki Kościoła o prawie do życia u młodzieży Powiatu Kartuskiego”, napisanej pod kierunkiem ks. prof. UKSW dra hab. Jarosława Babińskiego (Warszawa 2023, ss. 188), jednoznacznie stwierdzam, że spełnia ona wszystkie wymagania określone w *Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 574) i przedkładam wniosek Radzie Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie księdza mgra lic. Arkadiusza Guza do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Gdynia, 14 kwietnia 2023 roku

ks. prof. dr hab. Wojciech Cichosz